

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאת המגילה בעל פה

(י"ז א') משנה: קראה על פה, קראה תרגום בכל לשון, לא יצא.

(י"ח א') קראה על פה לא יצא וכו'. מנלן?

אמר רבא: אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא 'וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים', וכתב התם¹ 'כְּתֹב זֶאת זְכָרוֹן בְּסִפְרְךָ', מה להלן בספר, אף כאן בספר.

וממאי דהאי זכירה קריאה היא? דלמא עיון בעלמא!

לא סלקא דעתך, **דתניא**: 'זְכוּר'², יכול בלב? כשהוא אומר "לא תִשְׁכַּח", הרי שכחת הלב אמור. הא מה אני מקיים "זְכוּר"? בפה.

שיטות הראשונים

הקורא בתורה בעל פה: כתב הרי"ד דדווקא במגילה אסור בעל פה; אבל בתורה, אם קרא על פה, יצא.³ ואף על גב דאמרין (גיטין ס' ב') דברים שבכתב אי את רשאי לאומרן על פה, הני מילי לכתחילה, שמא יטעה; אבל דיעבד יצא. אי נמי, אם גירסה יפה והיו ישרים אצלו, שרי. ובמגילה אף על גב שישרים אצלו, אסור.⁴ **והרמב"ם** כתב "שְׂאִסּוּר לְקִרְוֹת שְׁלֹא מִן הַכֶּתֶב אֶפְלוּ תִּבְּהָ אַחֲתָּה", וכן פסק השו"ע.⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

- ג. צָרִיךְ לְקִרְוֹתָהּ כָּלָה, וּמִתּוֹךְ הַכֶּתֶב; וְאִם קָרָאָה עַל פֶּה, לֹא יֵצֵא...
- ז. הַקּוֹרֵא אֶת הַמַּגִּלָּה עַל פֶּה, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ.

1. שמות, פר' בשלח יז, ד.
2. דברים, פר' כי תצא כה, יז-יט: זְכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמָּלְךָ בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם... תִּמְחָה אֶת זֵכְרְ עִמָּלְךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח.
3. והכי תנן ביומא בפרק כהן גדול (ס"ח ב'), 'ובעשור שבחומש הפקודים קורוהו על פה'. רי"ד. אמנם דעת רבינו יונה (פ"ק דברכות ה א, ד"ה לא הפסיד), שהכלל הוא כל פסוק שניתן למצוא או לחובה לאמרו על פה, יכול לאמרו כמה פעמים שירצה, אפילו בשעה שאין בו מצוה כלל, ואין בזה משום דברים שבכתב לא ניתנו לאומרה על פה, הואיל וניתנו לאומרה פעם אחת. ומזה הטעם קורא הכהן פרשיות אלו על פה, משום שהוא מעניין הקרבנות, והתקינו לומר פרשת קרבנות על פה בכל יום. עיי"ש.
4. כדרי מאיר דאמר לקמן (י"ח ב') שלא מצא מגילה לקרוא וכתבה על פה וכתבה. מקורות: רי"ד (פסקיו י"ז ב', וכן בתוספותיו).
5. או"ח קמ"ד, א. ולעניין אם עבר וקרא כמה פסוקים בעל פה, אם יצא ידי חובה, או שלא יצא וצריך לחזור ולקרוא פסוקים אלו, נחלקו האחרונים, ור' ילקוט יוסף (הל' פסד"ז וק"ש, סי' מט, אות ד). מקורות: רמב"ם (הל' תפילה יב, ח). רי"ד (פסקיו, י"ז ב'; תוספותיו י"ז א, ד"ה הקורא).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאה ממגילה הכתובה בלועזית

(י"ז א') (משנה:) קראה תרגום בכל לשון, לא יצא. אבל קורין אותה ללועזות בלעז. והלועז ששמע אשורית, יצא.
(י"ח א') אבל קורין אותה ללועזות בלעז וכו'. והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא?
רב ושמואל דאמרי תרויהו: בלעז יונוי.
היכי דמי? אילימא דכתיבה אשורית וקרי לה יונית, היינו על פה!
אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר: שכתובה בלעז יונית.
מיתבי: קראה גיפטית, עברית, עילמית (לשון עילם), מדית, יונית, לא יצא.
הא לא דמיא אלא להא: גיפטית לגיפטים. עברית לעברים, עילמית לעילמים, יונית ליוונים, יצא.
אי הכי, רב ושמואל אמאי מוקמי לה למתניתין בלעז יונית? לוקמה בכל לעז!
אלא מתניתין כברייתא, וכי איתמר דרב ושמואל, בעלמא איתמר. רב ושמואל דאמרי תרויהו: לעז יונוי לכל
כשר. והא קתני יונית ליוונים, אין, לכולי עלמא, לא!
אינהו דאמור כרבן שמעון בן גמליאל, **דתנן** (לעיל ח' ב'), רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף ספרים לא התירו
שיכתבו אלא יונית.
ולימרו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל!
אי אמרי הלכה כרשב"ג, הוה אמינא הני מילי שאר ספרים, אבל מגילה דכתיב בה "ככתבם" אימא לא, קמ"ל.
(שנינו:) והלועז ששמע אשורית יצא. (ומקשה) והא לא ידע מאי קאמר!
(ומתרג') מידי דהוה אנשים ועמי הארץ.
מתקיף לה רבינא: אטו אנן "הַאֲחַשְׁתָּרְנִים בְּנֵי הַרְמְכִים" מי ידעינן? אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי
מצות קריאה ופרסומי ניסא.

שיטות הראשונים

השומע קריאת מגילה בלשון יונית ואינו מבין: רב ושמואל פסקו כרשב"ג, שספרים נכתבים ביונית כלשון הקודש,
וגם במגילה לעז יונוי לכל כשר, כמו שהלועז ששמע אשורית יצא, ואף אם אינו מבין. וכן פסקו להלכה **רב עמרם, בעל**
העיטור, רמב"ם, רז"ה, ור"ן.⁶ ודעת **רמב"ן, רשב"א ורא"ש**, שאין הלכה כרב ושמואל. **והשו"ע** השמיט דין לשון יונוי.⁷

6. הרי"ף לא הביא דברי רב ושמואל שלעז יונוי לכל כשר, ומאידך מביא את הברייתא האומרת שקורא את המגילה ביונית ליוונים,
ומברייתא זו מדייקת הגמ' דלא כרב ושמואל. וכתב הרא"ש דאפשר דסבירא ליה דאמרו כן אליבא דרשב"ג ולית הלכתא כוותיה.
ואילו הרי"ף ביאר השמטת הרי"ף, בכך שעכשיו אין אנו יודעין מהו לעז יונוי, ולפיכך כתב הרי"ף יונית ליוונים, לפי שעכשיו לא הוכשר
לשון יוני אלא למכירין אותו לפי שאין אנו בקיאים בלשון יונית הקדום.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאה בלעז לאדם המבין גם לשון הקודש וגם הלעז: כתבו הראשונים שמדברי רש"י ורמב"ם הלועזות יוצאים בקריאה בלעז שהם מבינים, אף אם מבינים לשון הקודש. ולשיטת רמב"ן, יודע אשורית לעולם אינו יוצא אלא באשורית.⁸ וכתבו רשב"א ור"ן לחוש לשיטה זו. והשו"ע כתב בסתם שמי שידע לעז ויודע אשורית, אינו יוצא בלעז, והוסיף דיש אומרים שיוצא.⁹

קריאה בלעז לאדם שאינו מבין לשון הקודש, כשהקורא מבינה: כתב הריב"ש, שעל פי שיטת הרמב"ן שאדם המבין בלשון הקודש אינו יוצא כשקורא בלעז שמבין בו, אינו יכול להוציא ידי חובה את מי שאינו מבין בלשון הקודש בקריאה בלעז, אלא יש לקרוא לו בלשון הקודש, ויוצא אף שאינו מבין. והסכים לו הר"ן לחוש לזה, וכן פסק השו"ע.¹⁰

גוף הכתב במגילה שנקראת בלעז: דעת ריא"ז ותשב"ץ, שגם כאשר לשון המגילה הוא לעז, המגילה צריכה להיות כתובה באותיות אשוריות.¹¹ ולדעת ריטב"א, הקפידא על כתב אשורי היא כאשר קוראים ללועז באשורית, שיוצא ידי חובה אף שאינו מבין. אבל כשנקראת ללועז בלעז ומבין, אין הכתב צריך להיות אשורי.¹² וכן דעת רי"ד ורשב"א.¹³ וכן נראה דעת הרמב"ם.¹⁴ וכן פסק הרמ"א.¹⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

- ח. הלועז ששמע את המגלה הכתובה בלשון הקדש ובכתבי הקדש, אף על פי שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו.
- ט. היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות הגוים, לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא המפיר אותו הלשון בלבד; אבל אם היתה כתובה בכתב עברי, וקראה ארמית לארמית, לא יצא, שנמצא זה קורא על פה, וכיון שלא יצא הקורא ידי חובתו לא יצא השומע ממנו. הגה: אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה (בית יוסף).

7. מקורות: רב עמרם (סדר רב עמרם גאון, סדר פורים, בד"ה וזו ששנינו). רי"ף, רמב"ן, רז"ה ור"ן (ה א ברי"ף). רמב"ם (הל' מגילה ב, ג). עיטור (הלכות מגילה, ד"ה כיצד). רא"ש (מגילה ב, א).
8. והא דקתני ברייתא גיפטית לגפטיים, ללעוזות גיפטית קאמר, אבל גיפטים יודעים אשורית אין יוצאין בגיפטית. רמב"ן.
9. או"ח תרצ, מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב, ד). רמב"ן, רשב"א וריטב"א (בחדושים י"ז א'). ר"ן (ד' ב' ברי"ף, ד"ה הקורא).
10. או"ח תרצ, מקורות: ר"ן (שו"ת, סי' עט). ריב"ש (שו"ת, סי' שפח).
11. וכמו שכתוב במשנה 'עד שתהא כתובה אשורית' על הספר ובדיו', ומבואר בגמרא שזה נלמד ממש"כ (אסתר ט, כז) 'ככתבם וכזמנם', ומשמע שצריך שגוף הכתב יהיה אשורי דווקא. ביאור הגר"א (תרצט, ס"ק כ).
12. ומסתברא דלא קפדינן אתגין ולפופות ועקומות ואותיות מוקפות גויל אלא בכתב הקודש בלבד.
13. ומה שכתוב במשנה 'עד שתהא כתובה אשורית' על הספר ובדיו' ומבואר בגמרא דכתיב 'ככתבם וכזמנם', כתב רי"ד דהוא טעות, דהא תנן ברישא אבל קורא אותה ללעוזות בלעז. אלמא כשירה היא בכל לשון. ולא גרסינן אלא 'עד שתהא כתובה' על הספר ובדיו'. ואין לומר דלעולם בכל לשון כשירה והאי דתני אשורית לאו על לשון אשורית קאמר אלא על גופן של אותיות צריך שיהא אשורית, דהאי מנא ליה, מ'כתבם', ואי דריש 'וכתבם', ליבעי נמי לשון אשורית, אלא ודאי לא דריש. והרשב"א כתב, דמתניתין על הלועז ששמע אשורית יצא קאי.
14. ב"י. וכתב הב"י, דיש המדייקים ברמב"ם שהכתב צריך להיות כלעז שבו קוראים את המגילה, ודחה דבריהם, שכל כוונת הרמב"ם שלא תהיה קריאה בעל פה.
15. או"ח תרצט, על פי דברי הב"י (וראה עוד ביה"ל ד"ה באיזה כתב). ודעת הגר"א ופרי חדש כשיטת ריא"ז. וכתב המשנ"ב (ס"ק לב) שנוהגים בזמן הזה לקרות הכל בלשון הקודש ולכתבה בכתב אותיות הקודש. מקורות: רמב"ם (מגילה ב, ג-ד). ריא"ז (פסקיו, פרק ב, הלכה א, סעיף ג). תשב"ץ (שו"ת, ח"א, סימן ח). ריטב"א (ט' א', ד"ה אלא לא קשיא; י"ח א', ד"ה דאתמר). רי"ד (פסקיו, י"ט א')

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

י. מי שידע לעז וידע אשורית, אינו יוצא בלעז; ויש אומרים שיוצא. הגה: ואם כתובה בשני לשונות, מי שמבינים יצאו (בית יוסף).

יא. יש למחות בגד הקוראים לנשים המגלה בלשון לעז, אף על פי שכתובה בלשון לעז.

קריאה שאינה רצופה

(י"ז א') משנה: קראה סירוגין (שקרא מעט ופסק, וחזר וקרא ופסק) ומתנמנם, יצא.

(י"ח ב') תנו רבנן: קראה סירוגין, יצא. סירוסין (=למפרע), לא יצא. רבי מונא אומר משום רבי יהודה: אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש.

אמר רב יוסף: הלכה כרבי מונא שאמר משום רבי יהודה.

אמר ליה אביי לרב יוסף: כדי לגמור את כולה מהיכא דקאי לסיפא, או דלמא מרישא לסיפא?

אמר ליה: מרישא לסיפא; דא"כ נתת דבריך לשיעורין.

אמר רבי אבא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: הלכה כרבי מונא. ושמואל אמר: אין הלכה כרבי מונא.

בסורא מתנו הכי.

בפומבדיתא מתנו הכי:

אמר רב כהנא אמר רב: הלכה כרבי מונא, ושמואל אמר: אין הלכה כרבי מונא.

רב ביבי מתני איפכא, רב אמר: אין הלכה כרבי מונא, ושמואל אמר: הלכה כרבי מונא. אמר רב יוסף: נקוט דרב ביבי בידך, דשמואל הוא דחייש ליחידא.

דתנן (יבמות מ"א א'): שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה, משום רבי יהודה בן בתירה אמרו: אומרים לו המתן עד שיעשה אחיך הגדול מעשה. אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה בן בתירה.

שיטות הראשונים

שהה כדי לגמור את כולה: פסקו רי"ף, רא"ש, רמב"ם, ורשב"א, דלית הלכתא כרבי מונא שאמר משום רבי יהודה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, אלא אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא. וכן פסק השו"ע. וכתב הרשב"א, ולא עוד, אלא אפילו שח, אין השיחה מפסקת.¹⁶ וכן פסק הרמ"א.¹⁷

16. כי מן הדין אין שיחה הפסק אלא בשסח בין הברכה להתחלת המעשה... וכן בכל ברכה שעל מעשה כבין ברכת תקיעת שופר לתקיעה, ובין ברכת תפילין להנחתן. אבל אחר התחלת המעשה או המצוה שברך עליה, אינו הפסק ואינו חוזר. זכר לדבר ברכת הלחם לאחר שהתחיל לאכול שיכול להסיח. אלא שברכות שעל המצוה, ראוי שלא להסיח עד גמר המצוה, כקריאת התורה והמגילה והבדיקה ושמיעת קול שופר וקריאת ההלל וכל כיוצא בזה. והסח גוערין בו כדי שיכוין לבו למצוה. אבל אם סח אינו חוזר. והראיה גם כן, פוסק באמצע ההלל משום הכבוד, ששואל או משיב, האי כדיניה והאי כדיניה, ואינו חוזר ומברך.

17. או"ח תרצה, מקורות: רי"ף (ה א בדפיו). רמב"ם (הל' מגילה ב,ב). רשב"א (שו"ת ח"א סי' רמד). רא"ש (סי' א). וראה מש"כ בסוגיא זו

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

ה. קראת סרוגין, דהינו שפסק בה ושהו ואחר כך חזר למקום שפסק, אפילו ששה כדי לגמר את כלה, יצא. הגה: ואפילו סח בינתים. מיהו גוערין במי שפסח בינתים, כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב' (הרשב"א סי' רמ"ד).

מגילה הכתובה באופן חלקי

(י"ח ב') **תנו רבנן:** השמיט בה סופר אותיות או פסוקין, וקראן הקורא [כמתורגמן המתרגם],¹⁸ יצא.

מיתבי: היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות, אם רשומן ניכר, כשרה. ואם לאו (שאינן רשומן ניכר, ודומה למקרה של השמיט סופר אותיות), פסולה.

(ומתיר) לא קשיא, הא בכולה (פסולה), הא במקצתה (מקצת אותיות מטושטשות, יצא).

תנו רבנן: השמיט בה הקורא פסוק אחד, לא יאמר אקרא את כולה ואח"כ אקרא אותו פסוק, אלא קורא מאותו פסוק ואילך. נכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקראו חציה, לא יאמר אקרא חציה עם הצבור ואח"כ אקרא חציה, אלא קורא אותה מתחילתה ועד סופה.

שיטות הראשונים

היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות: למסקנה, אם רשומן של האותיות ניכר, אפילו הן רוב המגילה, כשרה. ואם אין רשומן ניכר, אם הן מיעוט, כשרה.¹⁹ וכן פסקו רי"ף, רא"ש, ורמב"ם. וביארו רשב"א ואורחות חיים בשם הרא"ה, דהכא מיירי בשתחילת המגילה וסופה כתובה, ורק באמצעה חסרה. ומשום הכי, כל היכא דלא מיחסר רובה, כשרה.²⁰ אבל כשחסר ממנה מראשה עד 'איש יהודי', אע"פ שהיא מיעוטה, נראית כספר חסר, וצריך שיקרא אותה מספר שלם.²¹ והרא"ש כתב, שבכל גווי כשרה. ומה שצריכה שתהא כתובה כולה מ'איש יהודי', היינו רק לכתחילה. והשו"ע

ביתר הרחבה ב"נתיבי הלכה" ברכות כ"ג א', וראש השנה ל"ד ב'.

18. ר' הגהת הגר"א (אות א).

19. ואם קראן הקורא כמתורגמן המתרגם, דהיינו בעל פה, יצא. וכתב הרמב"ן, דמאי דאמרין במקצתה כשרה, קל הוא שהקלו חכמים במגילה, מפני שנקראת אגרת, כיון שאין הפסול מתפשט בכולה. ודמי למאי דאמרין לקמן (י"ט א') בתפירה, שאע"פ שאם תפירה בחוטי פשתן פסולה, כל שהטיל בה שלושה חוטי גידים כשרה. אבל בספר תורה אין הדין כן, שאפילו לא השמיט בה אלא אות אחת, פסול ואין קורין בו. ר"ן. עיי"ש.

20. דאינה נראית כספר חסר, אלא כספר מלא שלם שיש בו טעויות, ומגילה כיון שנקראת אגרת, אין מדקדקין בה לפסלה בכך. ר"ן. הרשב"א ורא"ה כתבו כן כי היכי דלא תקשי מהא דפסקין לקמן (י"ט א'), הלכה כרבי מאיר דאמר צריכה שתהא כתובה כולה, ואפילו למאן דאמר מ'איש יהודי, ואילו הכא שרינן אע"ג דמחסר עד פלגא.

21. ובדבריהם כתב בבית"ל (תרצ, ד"ה אבל) דיש לעיין אם לא פליגי אהדדי; דאפשר להרשב"א דוקא בתחלת הספר יש קפידא, אמנם באמצע אפילו ענין שלם לא חיישינן בדיעבד. ואפשר עוד לומר דהרשב"א גופא אינו מחמיר אף בראש הספר כי אם בשחסר פרשה שלמה. ולפי זה ברור דפליג אאורחות חיים. ואפילו אם נימא דלהרשב"א בראש הספר אפילו בפסוק אחד פסול אם חיסר, וגם מודה להאורחות חיים דבענין שלם אפילו באמצע פסול, עכ"פ אינו מוכח אם האו"ח מודה להרשב"א; דאפשר דס"ל דוקא בשחיסר ענין

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורמ"א פסקו כרשב"א ורא"ה.²²

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

ג. צריך לקרואה כלה, ומתוך הכתב; ואם קראה על פה, לא יצא. וצריך שתהא כתובה כלה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תבות, אפלו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא. הגה: אבל אם השמיט תחלתה או סופה, אפלו מעוטה, לא יצא (ר"ן); ואפלו באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם, (בית יוסף בשם א"ח); אבל ביותר מחציה, אפלו הן כתובות, אלא שהן מטשטשות ואין רשומן נכר, פסולה.

מתנמנמ

(י"ח ב') (שנינו): מתנמנמ יצא. היכי דמי מתנמנמ?

אמר רב אשי: נים ולא נים תיר ולא תיר, דקרו ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי מדכרו ליה מידכר.

שיטות הראשונים

מתנמנמ בקריאת המגילה ובשמיעתה: במשנה מבואר שהמתנמנמ יצא. והביא המרדכי ירושלמי, מנשה הוה יתיב קומי ר' זעירא וקא מתנמנמ. אמר ליה חזור בר, דלא כיוונת. וכתב המרדכי, דאיכא למימר דלא פליג אמתניתין, מאחר שהוציאה מפיו יצא; אבל אם שמעה מתנמנמ, לא יצא. וכן כתב שבלי הלקט בשם רבינו שמחה. וכן פסק השו"ע.²³

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

יב. קראה מתנמנמ, הואיל ולא נרדם בשנה, יצא; אבל אם שמעה מתנמנמ, לא יצא.

קריאת המגילה תוך כדי כתיבתה והגהתה

(י"ז א') (המשך משנה): היה כותבה, דורשה ומגיהה (ומתוך כך קוראה), אם כוון לבו, יצא. ואם לאו, לא יצא.

שלם יצא מתורת מגילה, אבל לא בחיסר פסוק, אפילו פסוק ראשון או אחרון. ובאמת במאירי מביא רק סברא זו דעניין שלם, וסברת הרשב"א לא הביא כלל. ומכל מקום לדינא אין לנו לנטות מדעת ההג"ה. עיי"ש (שנחלקו האחרונים בכל זה).

22. או"ח תרצג, וכתב בבית"ל (ד"ה אבל), דשיעור רובה ומקצתה אינו לפני מספר אותיות, אלא מספר תיבות. מקורות: רי"ף (ה ב בדפיו). רא"ש (סי' א וסי' ד). רמב"ם (הל' מגילה ב, י). ר"ן (ה א-ב ברי"ף, ד"ה תנו). רשב"א (חי' י"ח ב', ד"ה לא; והו"ד ברי"ן). ארחות חיים (הל' מגילה אות כד).

23. או"ח תרצ"ב. וכתב במשנ"ב (ס"ק לט) דהא דאם קראה מתנמנמ יצא, דווקא אם יכול לכוין לצאת, דמצוות צריכות כוונה. אמנם בשעה"צ (אות לט) כתב דאם כפשוטו, זהו דוחק, שהרי מתנמנמ לא ידע לאהדורי סברא, וודאי שאינו מכוין במחשבתו לצאת. וביאר שאין צריך כוונה בכל תיבה, אלא בתחילת הקריאה סגי, שמכוין לצאת באופן כללי בקריאה זו. ובדרך כלל נימנמ אינו מצוי רק אחר תחילת הקריאה, ואתי שפיר. מקורות: ירושלמי (פ"ב ה"ב). מרדכי (סי' תשצא). שבלי הלקט (סי' קצח).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(י"ח ב') היכי דמי? אי דקא מסדר פסוקא פסוקא (בעל פה) וכתב לה, כי כוון לבו מאי הוי? על פה הוא!

אלא דכתב פסוקא פסוקא, וקרי ליה (כל פסוק קראו לאחר שכתבו), ומי יצא? והאמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: (לגבי המחלוקת מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו) הלכה כדברי האומר כולה (צריך לקרות), ואפילו למאן דאמר מ'איש יהודי', צריכה שתהא כתובה כולה!

אלא דמנחה מגילה קמיה, וקרי לה מינה פסוקא פסוקא וכתב לה.

לימא מסייע ליה לרבה בר בר חנה²⁴, דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב.

(ודחי) דלמא דאתרמי ליה אתרמוי²⁵.

גופא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב.

מיתבי: אמר רבי שמעון בן אלעזר: מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא, ולא היה שם מגילה, וכתבה מלבו וקראה.

אמר רבי אבהו: שאני רבי מאיר דמקיים ביה "וְעִפְפִּיק יִישְׂרוּ נִגְדָּךְ".

רב חסדא אשכחיה לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב, אמר ליה: ראויה כל התורה כולה ליכתב על פך, אלא כך אמרו חכמים: אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. מדקאמר כל התורה כולה ראויה שתיכתב על פך, מכלל דמיושרין הן אצלו, והא רבי מאיר כתב!

שעת הדחק שאני.

אביי שרא לדבי בר חבו למיכתב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב.

כמאן? כי האי תנא, **דתניא:** רבי ירמיה אומר משום רבינו: תפילין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב, ואין צריכות שרטוט.

והלכתא; תפילין אין צריכין שרטוט, מזוזות צריכין שרטוט. אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב. מאי טעמא? מיגרס גריסין (שגורות בפי הכל).

שיטות הראשונים

הקורא במגילה תוך כדי כתיבתה: כתב הרמב"ם, "במה דברים אמורים שהמכין לבו בכתיבתה יצא? בשנתכין לצאת בקריאה שקרא בספר שמעתיק ממנו בשעה שהוא כותב. אבל אם נתכין לצאת בקריאת זו שכותב - לא יצא, שאינו יוצא ידי חובתו אלא בקריאתה מספר שפלה כתובה בו בשעת קריאה". וכן פסק השו"ע²⁶.

24. מתניתין דקתני יצא, וליכא לאוקמה אלא במעתיק מן הכתב. רש"י.

25. לעולם מותר לכתוב בלא העתק, ומתניתין, דאתרמי ליה מגילה ומעתיק ממנה. ואיצטריך לאשמעינן דהיכא דמעתיק ממנה, אם כוון לבו יצא. רש"י.

26. או"ח תרצ"ג. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב,ו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב: כתב הר"ן, דמוכח בירושלמי שאם כתב שלא מן הכתב, אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק. וה"ר מנוח כתב, דווקא לכתחילה. אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב, לא פסל.²⁷

כתיבת סת"ם בשרטוט ושלא מן הכתב: כתבו רבינו תם, הרא"ש, תרומה, וסמ"ג, דתפילין אין צריכין שרטוט בין שיטה לשיטה. אבל שיטה אחת למעלה, צריך.²⁸ וסמ"ג ומרדכי כתבו, דאפילו מארבע רוחות צריך לשרטט.²⁹ ודעת הר"ן שתפילין אין צריכין שרטוט כלל.³⁰ והשו"ע פסק כרבינו תם ורא"ש. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כמרדכי וסמ"ג.³¹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצ)

יג. ה"ה כותב, שְקוּרָא פְסוּקָא בְּמַגְלָה שֶהוּא מַעֲתִיק מִמֶּנָּה, וְכוּתְבָהּ; אִם כֵּן לְבֹו לְצִאת יְדֵי חוֹבְתָהּ, יֵצֵא, וְהוּא שְתֵהָא כְּתוּבָה כָּלָה לְפָנָיו בְּמַגְלָה שֶהוּא מַעֲתִיק מִמֶּנָּה; וְכֵן אִם הָיָה מְגִיָּה; וְכֵן אִם הָיָה דוֹרְשָׁה, שְקוּרָא פְסוּקָא בְּמַגְלָה שְלֵמָה וְדוֹרְשׁוֹ, אִם כֵּן לְבֹו לְצִאת יְדֵי חוֹבְתָהּ, יֵצֵא; וְלֹא יִפְסִיק בָּהּ בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים כְּשֶׁדוֹרְשָׁה, שְאִסוּר לְהַפְסִיק בָּהּ בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים.

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצא)

ב. ... הֵגָה: גַּם צָרִיךְ לְכַתְּבָהּ מִן הַכֶּתֶב (ר"ן), וְלִהְיוֹתָא כָּל תְּבָהּ מִפִּי קֶדֶם שֶׁיִּכְתְּבֶנָּה, כְּמוֹ בְּסֵפֶר תוֹרָה (מַהְרִי"ל)...

(יו"ד, הלכות ספר תורה, סימן רעד)

ב. צָרִיךְ שֶׁיְהִיָּה לְפָנָיו סֵפֶר אַחֵר, שֶׁיַּעֲתִיק מִמֶּנּוּ, שְאִסוּר לְכַתְּבָהּ אוֹת אַחַת שְׁלֹא מִן הַכֶּתֶב. וְצָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא כָּל תְּבָהּ בְּפִי קֶדֶם שֶׁיִּכְתְּבֶנָּה.

(או"ח, הלכות תפילין, סימן לב)

ו. אֵין (צָרִיךְ) לְשַׁרְטֹט כִּי אִם שְׁטָה עֲלִיוֹנָה, וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לַיִשֵּׁר הַשְׁטָה בְּלֹא שְׁרְטוּט יְשֻׁרְטוּת, וְלֹא יְשֻׁרְטֹט בְּעוֹפְרֵת מִפְּנֵי שֶׁמִּקּוֹם הַשְׁרְטוּט נִשְׁאָר צְבוּעַ. הֵגָה: וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ לְשַׁרְטֹט תְּמִיד לְמַעַלָּה וּלְמַטָּה וּמִן הַצְּדָדִים אֵף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ לְכַתְּבָהּ בְּלֹא שְׁרְטוּט וְכֵן נוֹהֲגִין (בְּרוּךְ שְׁאֵמֵר מִרְדְּכִי וְסֵפֶר תְּרוּמָה וְסֵמ"ג).

27. והרמ"א (או"ח תרצא, ב) כתב שצריך לכתוב מגילה מתוך הכתב. ובמשנ"ב (ס"ק ט), הביא דברי הר"ן בשם יש אומרים. וכתב בביה"ל (ד"ה גם) שדברי הר"ן הובאו בדרכי משה. ומה שלא הביא הרמ"א דבריו, משום דלא ברירא ליה דבר זה. עיי"ש. מקורות: ר"ן (ה ב ברי"ף, ד"ה היכי דמי). ה"ר מנוח (ה"ד בב"י יו"ד רעד, ב, לאחר הבאת דברי הר"ן).

28. דאמרינן בריש גיטין (ו' ב'), שתיים כותבין בלא שרטוט, שלוש אין כותבין.

29. סמ"ג כתב, שמא אפילו מארבע רוחות צריך לשרטט. והמרדכי כתב דבתפילין סגי בארבעה שרטוטין.

30. גם הרמב"ם סתם דבריו, וזה לשונו: "הִלְכָּה לְמַשֶּׁה מְסִינִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר תוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֲלָא בְּשֻׁרְטוּט. אֲבָל תְּפִלִּין - אֵין צָרִיכִין שְׁרְטוּט, לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמִתֵּר לְכַתְּבָהּ תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שְׁלֹא מִן הַכֶּתֶב, שֶׁהֵכֵל גּוֹרְסִין פְּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ. אֲבָל סֵפֶר תוֹרָה - אִסוּר לְכַתְּבָהּ בּוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שְׁלֹא מִן הַכֶּתֶב."

31. או"ח לבו, מקורות: ר"ת (הו"ד בראשונים). תוספות (גיטין ו' ב', ד"ה א"ר יצחק). רא"ש (הלכות קטנות, מנחות, הל' ספר תורה, סי' ז). סמ"ג (עשין כה). מרדכי (מנחות, פרק הקומץ, ריש הל' תפילין). סמ"ק (סי' קנג). ר"ן (מגילה ה ב ברי"ף, ד"ה והלכתא). רמב"ם (הל' תפילין א, ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כתיבת המגילה על קלף ובדיו

(י"ז א') (המשך משנה): היתה כתובה בסם ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתום, על הנייר ועל הדפתרא, לא יצא. עד שתהא כתובה אשורית על הספר (קלף) ובדיו.

(י"ח ב') סם, סמא. סקרא, אמר רבה בר בר חנה: סקרתא שמה (צבע אדום). קומוס, קומא (שרף אילן). קנקנתום, חרתא דאושכפי. דיפתרא, דמליח וקמיח (משהין אותו בקמח ומים) ולא עפיץ (מעובד בעפצים). נייר, מחקא (מין עשבים עשוי על ידי דבק).

(י"ט א') עד שתהא כתובה אשורית, דכתיב "כְּכַתְּבָם וְכִזְמָנָם"³².

על הספר ובדיו. מנלן? אתיא כתיבה כתיבה. כתיב הכא "וְתַכְתֵּב אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה" וכתוב התם "וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּרוּךְ מִפְּנֵי יִקְרָא אֱלִי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כָתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּדִיו"³³.

שיטות הראשונים

היתה כתובה בקנקנתום: במשנה מבואר שפסולה. **והרמב"ם** כתב "וְאִם כְּתָבָה בְּמִי עֶפְצָא וְקִלְקִנְתּוֹס - כְּשֶׁרָה". ועוד כתב "כִּי־צֵד מַעֲשֵׂה הַדִּיּוֹ... וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שׁוּרְהוּ בְּמִי עֶפְצָא וְכִי־צֵא בּוֹ וְכֹתֵב בּוֹ, שְׁאֵם תִּמְחַקְנוּ - יִמְחַק. וְזֶה הוּא הַדִּיּוֹ שֶׁמִּצְוָה מִן הַמִּבְחָר לְכַתֵּב בּוֹ סְפָרִים תְּפִלִּין וּמִזְוֹזוֹת. וְאִם כָּתֵב שֶׁלֹּשְׁתָּן בְּמִי עֶפְצָא וְקִלְקִנְתּוֹס, שֶׁהוּא עוֹמֵד וַאֲיֵנוּ נִמְחַק - כְּשֶׁרִין.³⁴ וכן פסק השו"ע.³⁵

עיבוד בעפצים ובסיד: שנינו, על הדיפתרא, לא יצא. והיינו, מליח וקמיח, ולא עפיץ. בזמן חז"ל היה העיבוד נעשה בעפצים. אמנם, כבר בזמן **הגאונים** ישנן תשובות המתייחסות לעורות שלא נעבדו בעפצא, אלא בסיד, ורובם פסולם מעיקר הדיו.³⁶ **הרמב"ם** כתב, שתהליך העיבוד כולל עפצים, "וְכִי־צֵא בּוֹ מְדַבְּרִים שֶׁמְקַבְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְקִין אוֹתוֹ"³⁷. **ורבינו תם** כתב שעיבוד בסיד חשוב כמו עיבוד בעפצים.³⁸ וכן פסק השו"ע.³⁹

32. אסתר ט, כז; קִימוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים... לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכִזְמָנָם...

33. אסתר ט, כט; ירמיהו לו, יח.

34. וביאר המגיד משנה (הל' מגילה), שבקנקנתום פסולה, ובמימיו כשרה. וכן כתב בביאור הגר"א (תרצא, א, ס"ק ב) **שכל אחד מהם, קנקנתום או מי עפצים, לחוד, פסול**. כמבואר במשנה כאן. שקנקנתום אינו דיו, וגם לספר תורה פסול. וכן מי עפצים לבדו אינו דיו (ר' גיטין י"ט א'). **אבל בשניהם יחד הוא דיו, וכשר**. ואף שהקנקנתום גורם לכתב שלא יהיה נמחק, אפילו הכי מותר.

35. או"ח תרצא, ט; יו"ד רעא, ג. מקורות: רמב"ם (הל' מגילה ב, ט; הל' תפילין א, ד; ור' פיה"מ סוטה ב, ד).

36. והתירו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך.

37. והבין הב"י (יו"ד רעא, ב) מדבריו, שסובר כשיטת רבינו תם (להלן) שעיבוד סיד חשוב כעיבוד עפצים. אמנם הדברים צ"ב, ואכמ"ל.

38. "שהעור המתוקן בעיבוד טוב כגון שלנו, שהוא טוב ממליח וקמיח ועפצים, שהוא כשר ואין צריך עיפוץ. אבל למליח וקמיח צריך עיפוץ, שאין מליח וקמיח עֲזִים כסיד ושריית מים שלנו". מחזור ויטרי בשם ר"ת (ח"ב סי' תקיז, הל' ספר תורה, עמ' תרנב-תרנג). ועוד הובאו דבריו בתוספות (שבת ע"ט ב', ד"ה קלף. מגילה י"ט א', ד"ה דיפתרא. מנחות ל"א ב', ד"ה הא דאפיצון), ודבריו מובאים בכל הראשונים שבאו אחריו, בגירסאות שונות.

39. או"ח לב, ח; יו"ד רעא, ב. מקורות: רבינו תם (י"ט א', תוד"ה דיפתרא). רא"ש (סי' ב). ור' ביתר הרחבה ופירוט, ב"נתיבי הלכה" שבת, ע"ט ב', בסוגיית 'כתיבת סת"מ על דוכסוסטוס קלף וגוויל'.

בעזה"ש"ת
מסכת: מגילה |
פרק: ב | דף: י"ח

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות מגילה, סימן תרצא)

א. אין כותבין המגלה אלא בדיו, על הגויל או על הקלף, כספר תורה; ואם כתבה במי עפצים וקנקנתום, כשרה. כתבה בשאר מיני צבעונים, פסולה. וצריכה שרטוט כתורה עצמה; ואין העור שלה צריך לעבד לשמה; ויש אומרים שצריך עבוד לשמה.